

Stjernehimmelen september – desember 2023

av Terje Bjerkgård

Generelt

Det var høstjevndøgn 23. september kl. 08.50 NST. Ved jevndøgn står Sola loddrett over et punkt på ekvator, og fra dette punktet vil Sola være i senit ved middagstid. Jevndøgnene er de eneste døgnene i et år der dag og natt er så godt som like lange, derav navnet. Ved et jevndøgn står Sola i ett av to motsatte punkter på himmelkulen der himmelekvator og ekliptikken skjærer hverandre. Disse skjæringspunktene kalles jevndøgnspunktene: vårjevndøgnspunktet og høstjevndøgnspunktet.

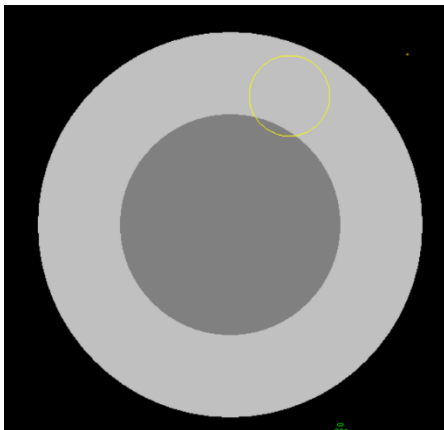
Det er vintersolverv 22. desember kl. 04.27. Dette er tidspunktet da Jorda er i det punktet av sin bane rundt Sola hvor den nordlige halvkule heller lengst bort fra Sola. Dagen dette inntreffer er derfor den med kortest daglengde for oss og i år står Sola opp kl. 10.02 og går ned allerede kl. 14.32. Ved Steinbukkens vendekrets når sola opp til senit midt på dagen på tidspunktet ved vintersolverv.

Sommertiden er slutt søndag 29. oktober kl. 03. Klokka stilles da tilbake til kl. 02. I mars 2019 stemte EU-parlamentet for at sommertidsdirektivet skal oppheves. Men når dette skal skje er nå helt i det blå. For oss som er astronomiske observatører er det klart best om det blir normal-tid hele året.

Månefasene

Nymåne	Voksende ½ måne	Fullmåne	Avtagende ½ måne
14. oktober	22. oktober	28. oktober	5. november
13. november	20. november	27. november	5. desember
13. desember	19. desember	27. desember	4. januar

Formørkelser

Det er en partiell måneformørkelse 28. oktober. Månen glir inn i halvskyggen kl.19:59:56 og inn i helskyggen kl. 21:34:30. Formørkelsen er på det største kl. 22:14:08. Den går ut av helskyggen kl. 22:53:36 og ut av halvskyggen kl. 00:28:16. Halvskyggefasene av formørkelsen (penumbral fase) er svært vanskelig å se, men kommer gjerne fram på fotografier. Figuren til høyre viser situasjonen ved maksimal formørkelse og som en ser er det kun en svært liten del av Månen som kommer inn i den sentrale delen av jordskyggen i denne formørkelsen.

Planetene

Merkur var sist synlig om morgenen i slutten av september og begynnelsen av oktober. Den 4. desember er planeten lengst øst for Sola, men den går da ned omtrent på samme tid som Sola. Således er ikke Merkur synlig i denne perioden.

Venus er et iøynefallende objekt på morgnehimmelen fram til midten av desember. Planeten beveger seg fra (Leo) Løven i oktober, sørover gjennom Virgo (Jomfruen) og inn i Libra (Vekten) i løpet av november og desember. Den 15. oktober er lysstyrken -4.4 mag, fasen 0.46 og størrelsen 26.5 buesekunder, mens de tilsvarende tallene 15. november og 15. desember er henholdsvis -4.3 mag, 0.61, 19.4 buesek og -4.1 mag, 0.73 og 15.5 buesek. Venus er lengst vest for Sola den 24. oktober. Den 9. november okkulerer Månen

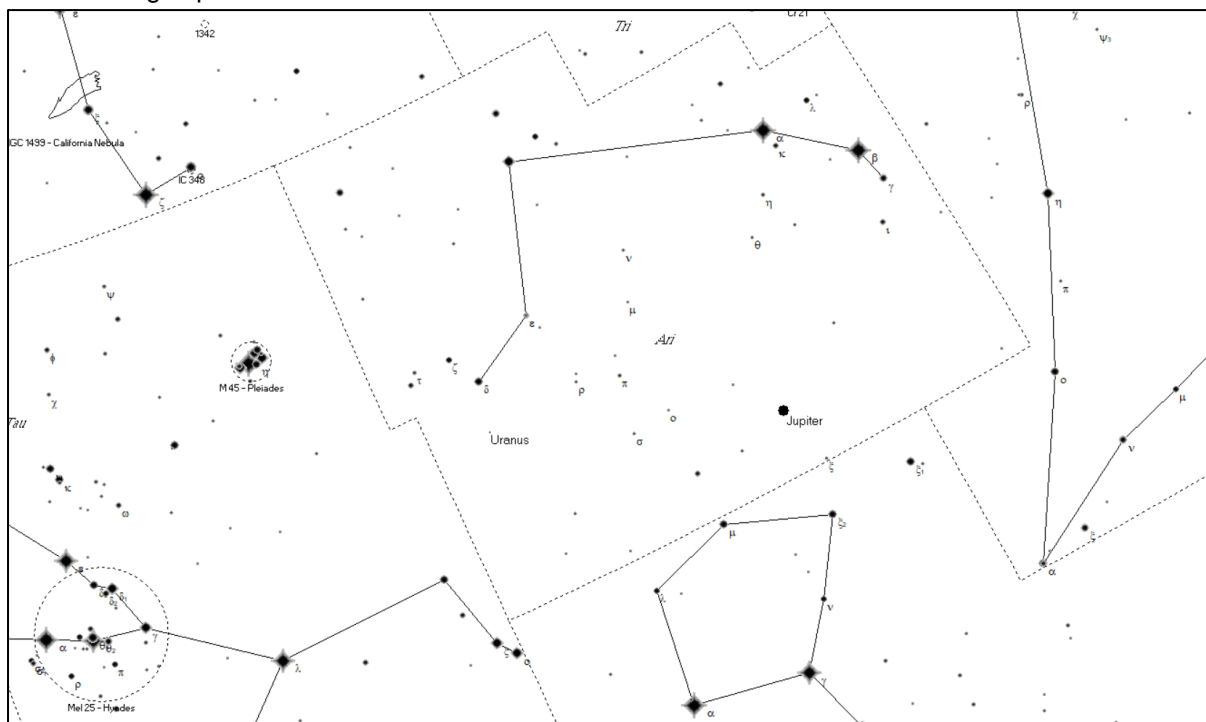
Venus. Dette skjer på dagtid mellom kl. 10.26 og 11.43. Dette er en glimrende anledning til å se Venus på dagtid, noe som faktisk ikke er vanskelig dersom en ser på akkurat riktig sted!

Mars er i konjunksjon, med Sola (bortenfor Sola) den 18. november og er ikke synlig i denne perioden.

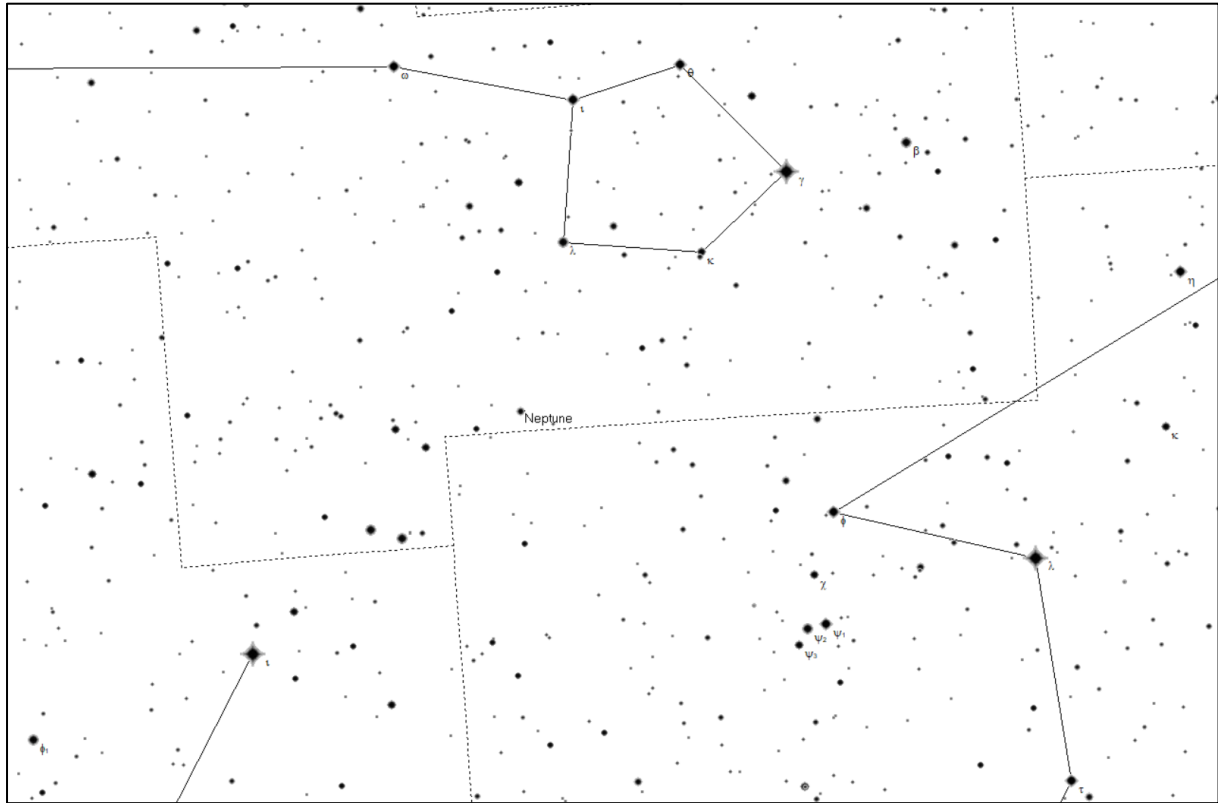
Jupiter står fint til for observasjoner utover høsten og vinteren. Den befinner seg nå i stjernebildet Væren (Aries). Opposisjon er 3. november. De fire galileiske månene er synlig i en prismekikkert og det er alltid fint å se disse månene «dans» rundt planeten og særlig observere at de passerer foran planetskiven. Særlig skyggen av månene er artig å se (krever 6-8 tommers teleskop og gode forhold). Den røde flekken har minket noe i størrelse de siste årene og fargen kan også variere fra mer oransje til dypere rød. Denne krever nok også minst 6 tommers teleskop. For å finne tidspunkter for passasjer og synlighet av den røde flekken anbefales denne websiden til Sky&Telescope: https://skyandtelescope.org/wp-content/plugins/observing-tools/jupiter_moons/jupiter.html Det finnes også en app jeg vil anbefale, hvertfall til android-telefoner, som heter Jovemoons (nedlastes via Googleplay).

Saturn er synlig lavt på kveldshimmelen, 12-15 grader over horisonten, nå i høst og vinter. Den var i opposisjon den 27. august. Planeten befinner seg nå i stjernebildet Vannmannen (Aquarius). Ringene er forholdsvis lukkede så det kan være vanskelig å se blant annet Cassinis deling som er det mest kjente mellomrommet i ringsystemet. Selve planetskiven er temmelig strukturløs med unntak av noen svake striper. Månen Titan er lett synlig selv i de minste teleskopene (8.4 mag.), mens Rhea (9.8 mag.), Tethys (10.3 mag.) og Dione (10.5 mag.) krever minst 6-tommer fordi de gjerne drukner i lyset fra planeten. Saturn går ned ved midnatt i begynnelsen av november og rundt kl.22 i begynnelsen av desember.

Uranus er i opposisjon 13. november (10 dager seinere enn Jupiter). Planeten befinner seg nå i Aries (Væren) høyt på himmelen og er stort sett synlig hele natten. Lysstyrken er 5.7 mag (så vidt synlig uten kikkert ved gode forhold), mens diameteren på planetskiven er 3.7 buesekunder. Med litt forstørrelse er det altså mulig å se en svakt grønnlig skive. Med 14- eller 15-tommeren kan en kanskje se de mest lyssterke månene til Uranus (Titania, Ariel og Oberon, alle rundt 14. mag) når de er lengst unna planeten. Kartet under viser posisjonen 13. november. Legg merke til at Uranus befinner seg temmelig akkurat mellom Pleiadene og Jupiter.

Neptun har nå beveget seg så vidt inn i stjernebildet Fiskene (Pisces) og befinner seg under den femkantede asterismen øst i stjernebildet (se kart under). Neptun var i opposisjon 19. september. Lysstyrken er 7.8 mag og planetskiven er kun 2.3 buesekunder tvers over. Den kan sees greit med en vanlig prismekikkert, men å se den blålige fargen og at den har skiveform krever et teleskop og ca. 100 gangers forstørrelse.

Kart som viser posisjonen til Neptun 15. september. Planeten flytter seg lite.